

Göingepågarna Bendt Mogensson och Niels Torlasöns ödesdigra färd genom Frosta

Året är 1647. Det är vårvinter och tingsdag på Frosta häradsting på den kala backen Tranehals väster om Lyby. Tingsskrivaren Niels Svensson från Harlösa noterar datum, den 28 april. Nämndesmännen Aage Pederssön från Ormarstorp och Erick i Pärup lägger fram häradssigillet, som de har hand om. Tingsfogden Hack Söffrenssön från Söderto äskar tystnad bland stockemän och tingsmenighet. Dagens mål kan börja.

Skattebonden Hans Nielssön i Bönhult och Saltzer Pederssön i Kölleröd för fram en fånge, en alldeles ung man vid namn Bentt Mogenssön, barnfödd i Bjära i Vinslövs socken., V Göinges härad. Nu är han bosatt i Kvittinge i Gryts socken, Ö. Göinges härad. Ja dvs nu leds han som fånge mellan de manhaftiga bönderna för att svara för sig och söka freda sitt liv, rädda sin hals.

Onda gärningar

Göingepågen Bentt har gripits för att ha stulit en "hudigraa hoppe" från Hans Nelssön i Bönhults gård, samt för att ha stulit en "sort brun gilding" från Saltzer i Kölleröd. Dessa båda hästar hävdar Bentt emellertid att ha bytt till sig från en Niels Torlassön mot en "huid hest" och en "sort blished hest". På rättens fråga vilka som var närvarande vid detta "byderij" och med vem man "drach till kiöb" svarar Bentt att många varit närvarande. Här vecklar han in sig och uppger först att många piger närvarit för att sedan påstå att det varit många drenge.

Bentt står på sig och namnger bland bytesvittnena broden Olle Mogenssön, brodern Poell Mogenssön, en piga vid namn Eline som tjänar hos hans fader och en piga vid namn Boild, som är hans syster samt ännu en yngling vid namn Niels Mogenssön, också en broder till honom samt dessutom en man vid namn Peder Swenssön i Rya (nuvarande Ry) i Sörby socken, V. Göinge härad. Bentt bekänner så att "hen Wed" fem veckor kan ha gått sedan han bytt till sig "hoppen och gilding" från Niels Torlassön och detta byte ägde rum i Bjära hos fadern Mogens, eftersom Niels Torlassön kom till Bentt i Vinslöv och sedan földe med honom till Bentts faders gård i Bjära.

Nu sporde rätten varför Bentt blivit anhållen på Vanås slott och vilken hans forseelse var eftersom fadern "Motte giffue sa amange penge ud for honom". På dette svarar Bentt att han "sad det fangen" för ett "Ögende" som vid namn Jep Braam förlorat. Det var böter för detta förlorade öga Bentts fader hade pånga ut med. Av detta förstår rätten att man har en våldsam ung man framför sig. Inte nog med att göingepågen var våldsam, han krävde dessutom att rätten skulle tillerkänna honom "fornemde 2 Ögh".

Domen faller

Sakägaren Hans Nielssön och Salzer Pederssön begär då fången gripits av dem för häststöld och förts till tinget och då han nu kräver att få hästarna erkända som sina av rätten, att rätten utreder detta och dömer honom efter "lougen eller till gallie och gren att lide" och att Hans och Saltzer får ersättning för de kostnader de haft för fången. Slutligen begär de enderlig domb.

Domaren Rasmus Söffrenssön och de åtta stockemännen dvs nämnden tar sig en funderare. Fyra trovärdiga mannar, Mogens Jenssön i Henset, Olle Pederssön i Kölleröd, Jens Madssön i Pärup och Erick i Norrto, får i uppdrag att värdera de stulna hästarna. De kom strax fram till att hoppen var värd 14 daler och gildingens till 8 daler. Härvid upprepade fången Bentt sitt krav på att få erkända som sin egendom.

Och nu reser sig domaren och läser upp domen: Eftersom fången orsakat bönderna kostnaderna och stod misstänkt för hässtöld här i häradet, skulle han inom 14 dagar här på Frosta häradsting lägga fram sin bevisning för den påstådda äganderätten. Längre än så skulle inte Hans och Sadtzer behöva vänta på ersättning och rättvisa.

Galgenfrist

Det skulle gå mer än två veckor innan Bentt åter släpades ut ur fångkistan för att svara för sina gärningar. Under tiden sändes bud upp till fadern i Bjära och där samlades släkten för att rentvå Bentt.

Och släkten var inte att förakta. Bjäragården var en helgård med gamla byggnader över en mäktig valvkällare. Här huserade dessa avkomlingar av storbonden Troell, född redan 1509, och räknades som traktens storfolk. Det var bittert att behöva fara ner till Frosta härad i en så tråkig angelägenhet som denna.

Men den 26 maj detta år framträder Mogens i Bjära inför Frosta häradsting och har med sig Niels Toralsön, som sonen "tillforn haffde paaskutt, att haffue bekommed dj Ögh aff", vilka målet rör. Nu bekänner Niels att han bytt en brun "gilding" till Bentt mot en "sortt broged hest". Detta byte ägde rum i Bjära i Gärd's härad. Vid detta byte var Bentts broder Niels från Bjära i Göinge härad. Niels Torlassön påstår samtidigt att han köpt "gildingens" av Hogen Isackssön i Bjära Gärd's och att han kan bevisa detta. Beträffande "hoppen", som Bentt blivit anhållen för att ha stulit, har Nils Torlassön följande att förtälja: Niels Torlassön hade lånat en vit häst av Bentt för att forsla korn på ner till Göröd (sannolikt Djurröd i Gärd's härad) och Mogens Börsis hus, och sedan skulle Bentt hämta samma häst där. Någon hoppe hade inte Bentt fått av Niels Torlassön och Niels förnekar också att ha varit i Bjära i Vinslövs socken och där bytt någonting alls med Bentt.

Ord står mot ord

Bentt begär nu att Niels Torlassöns vittnesmål skall medföra det straff lagen stadgar för edsbrott och begär samtidigt att få höra folk, som kan omvittna att bytet ägt rum i Bjära Vinslöv socken.

Så framkommer Eline Erlandsdotter, som tjänar piga i Bjära, och svär och intygar att en måndag morgon ungefär tre veckor före "nest forgangen" påskhelg hade Niels Torlassön kommit till Bjära i Vinslövs socken och haft med sig en grå "hoppe" och hade frågat om han kunde få köpa något korn och när Eline inte kunnat ge besked hade Niels "sport om inte manden" var hemma. Då sporde Ellina var Niels hade hemma, dvs kom ifrån, och småningom kom Ellines husbonde Mogens själv ut och då svarade Niels att han bodde i Bjära i Linderöds socken. Nu var Bentt hemma i faderns gård vid denna tid och när Niels Torlassön föreslog ett hästbyte, var Bentt med på noterna. Bentt fick den "graa hoppe" av Niels som i sin tur fick en "huid hest". Av Bentt. Man bytte jämt utan mellanskillnad. Och när man druckit till "köbs Öll" för 8 skilling, red Niels Torlassön sin väg på den vita hästen och Bentt "tig hiem till gaard med den grå hoppen". Flera andra vittnen hörs också.

Torlas på grillas

Rätten spörjer nu Niels Torlessön var han fått den grå "hoppen" ifrån. Niels står på sig och nekar till något byte. Men nu presenterar rätten en nyhet: var har Niels skaffat den "stud" han sålde Anders Göing i Gummarp? Och vart hade han gjort av den andra av de två "studar" Mogens Lang i Lommarp blivit frånstulen? Och hur var djuren märkta? Och hade inte Mogens Knop fått en av dessa två "stude"?

Det var många frågor och Niels rådbråkar sin unga hjärna. Så finner han på råd och svar: han har sålt en "sortt stierne stud" till Anders Göing i Gummarp men minns inte vad märkning den haft. Han hade nämligen inte ägt djuren rätt länge, eftersom han fått dem av Lille-Niels i Sandåkra. Niels vet heller inte om Mogens Knop fått maken till den "stud" Anders Göing köpt.

Efter detta genmäle träder Peder Hiortt i Gummarp fram och berättar att den "stud" Niels Torlassön sålt till Anders Göing inte bara var "sortt stierne", den var blåaktig på manken och däri fanns svarta fläckar. Så var höger öra avskuret och försett med 3 Rist i stubben. Detta kunde Jens Aagessön och Peder Hiortts som i Gummarp intyga.

Syndaregistret växer

Rättegången drar vidare och Niels Torlassön förpliktar sig att inom 8 dagar bevisa sin rätt till den "brune gilding", som han bytte bort till Bentt Mogenssön, men inte till "hoppen".

Nu frågar domaren om Niels inte också varit med om att stjäla några "hopper" från Niels Pederssön i Hensethus! En av dessa har hittats i Brönnestad, en "graa och pingfodett paa alle 4 föder". Här försvarar Niels sig med att ha fått en sådan häst av Hogen Isachssön i Bjära och sedan sålt den till Bentt i Nävlinge. Han hade således inte varit med om att "foruexle" några fler av Niels Pederssöns "Ögh" i Hensethus utöver den grå "pingfoedett hoppe".

Nå, hur var det nu med den "graa hoppe", vilken stals från Lasse Suänsking i Sedröd hus och som Niels ju själv hade hand om! Jo det var så bekänner Niels att han fått denne "hoppe" av en Hans Christenssön som hade tillhold i Huaröd. Peder Hiortt i Gummarp träder fram. Han är känd av de flesta och tillhör en gammal aktad bondesläkt från Ö.Sallerups socken. Man lyssnar gärna till vad han har att förtälja. Och nu berättar han att vid det tillfälle då Niels Torlassön varit hos Anders Göing med den "stud" vars hud Niels behållit och vars kött Anders fått, då hade Niels i följe en karl vid namn Suend Fasse och hade ett stulet svin i en säck. Niels hade gett Peder Hiortt "itt Bösse jern för att låna var sitt Öhg" åt honom och Suend Fasse, så att de kunde föra det stulna svinet och något annat färskt kött med sig ner till Frenninge, vilket också skedde.

Snaran dras åt

Tinget sammanträder ånyo den 2 juni. Nu är stunden kommen för Niels Torlassön att slåss mot döden.

Det gäller först den "gilding" Niels bytt bort till Bentt Mogenssön från Kvittinge och som Bentt blivit gripen för att ha stulit. Hur var det nu med den saken? Jo svarar Niels han hade sänt bud till Hogen Isachson i Bjära (Gärds härad) om att framträda denna dag och inför sittande rätt intyga Niels ord, men se denne Hogen Absenterit dvs höll sig borta.

Nu dyker nya målsägande upp Jens Aagessön i Gummarp anklagar "fornemnde tyuff"-det är Niels det-för att ha stulit en vit "hoppe" om Laurentij tid sidst forleden (omkring 10/8 1646). Denna häst hade Jens sedan känt igen hos Niels men inte fått tillbaka. På denna anklagelse har Niels ett svar: han köpte "hoppen" av Gjörmand ((Eskilssön) i Bylycke (Svenköps socken). Men se här far Gjörmand upp och nekar" höilig" till att ha sålt djuret till Niels. Göingepågen faller till föga, darrande och tillintetgjord inför den rödbrusige Byklyckebonden Suared Thyffuen, skriver tingskrivaren att han inte kunde omvittna någonting sådant och att han aldrig köpt något av Gjörmand. Jens Aagessön vita "hoppe" hade Niels själv sedan han stulit den sålt i Nävlinge till en man vid namn Bentt Mogenssön som betalt 2 speciedaler. Hästen var för stölden värd 5 eller 6 daler hävdar därvid Jens Aagessön.

Gjörmand berättar att tjuven Niels en gång kom till Bylycke gård med en svart häst stulen i Göinge härad och ville sälja för 10 daler. Härtill genmäler Niels att den hästen hade han bytt till sig från Mogens i Borsehusedt mot en "hoppe" han köpt i Lommarp. Mot detta påstående vänder sig omgående Mogens Lang i Lommarp som ridit hit till tinget för att vittna denna dag. Han anklagar tjuven Niels för att ha bestulit honom på 2 stude en sorttstierned med blåfärgad manke med svart fläckar och ännu en "sorttstiernad och krumhorned".

Sten på börda

Vittnena Olle Perssön och Jens i Gummarp intygar att den oxstut Anders Göing köpt av tjuven Niels var densamma som Mogens Lang beskrivit "Ved aed opragte fingre". Och Nils Jenssön i Byrhult (Mellan Linderöd och Svensköp) anklagar samtidigt Niels för att såväl i fjol som nu i år varit till "Marchedtt med sine tyffue gefeller" och bestulit honom på 6 ½ "sideflesk" samt en "hoppe" att transportera fläsket på till Bjära (Gärds härad). Niels Jenssöns hustru hade sänt iväg Olle i Byrhult och Morten i Tormastorp paa Spor efter tjuvarna från Byrhult upp till Bjära, där tjuven Niels hörde hemma och där den på Byrhultstulna "hoppen gick".

Nu tar Niels till orda. Han är trött på alla turer och lögner, halvsanningar och dimridåer med Bjära i Göinge hit och Bjära i Gärds dit. Så mycket har sagts och hänt att han inte längre vet varken in eller ut. Allt flyter och snurrar. Han bekänner angående de "hopper" han bytt med Berntt Mogenssön i Bjära , att då fick han en vit häst i byte av Bentt. Den vitgrå "hoppen" hade Niels fått av Mogens i Knopparp i byte mot en "sortt broged" häst som var vit på alla fyra benen. Niels säger sig inte känna till att Bentt Mogenssön förfarit oärligt på något sätt.

Lasse i Östenköp undrar om Niels känner till vem som stulit en stor mängd kläder för honom om St Lauridts dag (10/8 1646) men härtill har den utpumpade göingepågen alls intet att svara.

I galgens skugga

Den 9 juni kommer Sadtzer i Kölleröd dragandes till tinget med tjuven och så sätter kvarnen igång att mala. Göingepågen står där och försöker svara för sig. Han säger sig ha sänt bud efter folk som kan vittna till hans fördel, men de vill "iche möde" och bestyrka hans rätt till hoppen och "gildingem" och han tror nu inte att dessa personer dyker upp denna dag. Tingsfogden ropar ut Hogens i Bjära och Mogens Knopparp namn över menigheten men får inget svar. Det ser mörkt ut för göingepågen.

Nu drar Niels åter in Gjörmand i karusellen av häst- och oxaffärer av tvivelaktig karaktär. Det är en lång- och invecklad historia med en rad byten.

Lögn i vredesmod

Medan tjuven Niels satt fången i Pärup mellan tingen hade han i vredesmod slungat beskyllningar mot Olle Christenssön i Byrhult. Nu tar han tillbaka dessa lögner.

Mogens Lang i Lommarp berättar "ved sin Siell och Salighed" att tjuven en gång bjudit 28 daler för två "Ögh", men avsikten var att stjäla djuren. Tjuven undrade samtidigt om Mogens ville ta emot ett silverbälte som pant för de två "Stude".

Detta kunde göingepågen inte förneka och han tillade att han inte kunde förneka att han var en tjuv och att han inte hade några kumpaner att dela brotten med," Tji dj siger alle Neij".

Slutet är nära

Nu begär målsägarna slutlig dom mot tjuvarna Niels Torlassön och Bentt Mogenssön av tingsfogden och de 8 stockemännen. Man har hört nog nu och har bättre sysslor hemma på gårdarna.

Domaren och de 8 i nämnden avsäger följande domslut: Niels Torlassön har erkänt att han förövat diverse brott tillsammans med Mogens i Knopparp den tid Holma-Nisse satt fången i Vram det gällde 2 stutar som stulits från Suend Pederssön och slaktats. En del av köttet hade gömts undan i Kknopparps vång. Holma-Nisse hade sålt en del på Sletten. Holma-Nisse hade berättat för Niels Torlassön och Mogens Knops (iKnopparp) hustru, att han och Suend Larsöns påg Niels stal saker från Peder Olsson i Kylestorp (nära Byrhult), vilka de förts bort på Suend Larssöns häst bl a en yxa. Detta gömdes också i Knopparps vång. Vad som skett med detta stöldgods visste Niels Torlassön ej. Niels Torlassön erkänner också att Frasse Suend hade bundit den ene stuten vid ett gärde invid Bierge, där han hörde hemma. Så föreslog Fasse Suend att han och Niels Torlassön skulle dela förtjänsten på stuten, bortsett från huden som Fasse-Suend behöll. Köttet hade man sålt för 8 daler till Anders Göing i Gummarp och huden hade Fasse-Suend sålt i Frenning. Niels Torlassön har också berättat att Hans Christenssön omtalat att stuten som stals från Mogens Jenssön i Liarum blev slaktad i Linnemölla av Morten med hustru och Hans Christenssön som själv fick huden "för sin wmage".

Niels Torlassön berättar dessutom om två grytor vilka stulits från välbördiga fru Lene på Oretorp av Poffuell Aagessön i Nävlinge och som denne ville sälja till Niels och hade gömda i en mosse. Poffuell sålde grytorna till Bent Mogenssön i Nävlinge och fick en ko som betalning. Så har Niels Torlassön erkänt att Throells Mortensson i Lommarp stulit en stut från välbördige fru Lene Daa (på Oretorp) i Vinslövs socken. Denna stut hade fru Lene "lejt" bort till Lasse Poffuellssön i Lommarp och efter stölden hade Lasse på Skånes Landsting i Lund dömts att betala 15 daler till fru Lene. Denne "stut" levererade Throells Mortenssön till Niels Torlassön. Den hade vita horn enligt utsago av Niels Poffuellssön i Knopparp.

Och Niels Torlassön erkänner sig ha gett Throells Mortenssön 6 daler för "stuten" och att han sedan sålt den till Peder Bögdh i Linderöds socken för samma summa, den var nämligen inte mera värd. Och de 2 skört Poffuell Aagessön stulit hos Joen Nielsson i Lommarp Bymölla såldes till Joen Skreder i Eijerödt (Ekeröd mellan Hörby och Linderöd). Dessa två "skört" samt en klädeströja med 2 spännen i, hade stulits från Una Bendtsdotter i Lommarps Bymölla. Niels Torlassön bekänner vidare att Bosse Lauritssön och Aage Isachssön i Gummarp, Peder Jepsön i Kilhults hus (Svensköps socken) samt två, vars namn han inte kunde minnas nu. För två år sedan 1645 varit i Bjära Gärds och stulit en gryta, en kittel och 2 stövlar, ost och bröd och annat hos Hogen Jsachssön. Något ytterligare har Niels Torlassön inte att bekänna på denne tid.

Men Niels Torlassön vill klargöra att han ej vet att Jens Eskilssön i Lommarp köpt, handlat eller stulit något i sällskap med honom.

Att se döden i vittögat

Efter dessa redogörelser vänder Niels Torlassön sig till häradsmännen och de 8 stockemännen med en bön : de måtte låta honom slippa "paa itt suerd" att lida, trots att han väl förtjänat större och värre straff vilket han är klar över. Han begär nåd.

Rätten åhör detta och dömer honom sedan till "galie och grenn att lide". Målsägaren får söka tackning för sina kostnader ur tjuvens efterlämnade gods, man överlåter åt Offrigheden dvs överheten att bestämma om tjuven skall straffas på livet eller förskonas genom nåd. Vad känner de i denna stund, när de dömt den ensamme ynglingen till döden genom hängning? Ser de en tjuv och strykare med folks hästar, stutar, kjortlar, kittlar och matvaror på sitt samvete? Eller är det en övergiven och skräckslagen yngling som står framför dem och ber om nåd och vill slippa straffas med svärdet. en vilsen pojkvasker, måhända inte så lik deras egna söner en omogen och vilseförd yngling.

Och göingepågen själv, vilka tankar, vilka känslor bemäktigar sig honom nu när domen fallit? Brådmogen och råbarkad är han mycket ont har han åsamkat andra, slug och oborstad har tillvaron gjort honom kall och beräkande. En usling har han blivit. Det har gått så fort så raskt och självklart att han inte riktigt fattat vad som hänt. Men nu är det slut, snart skall allt vara över och förbi-en galge och gren, det är vad som återstår.

Bjärapågens öde

Rätten vänder sig till Bents Mogenssön som gripits för stöld av "hoppen och gildingem" och anklagats för "tyffue gerninger". För honom har en lång rad fränder talat väl och med fadern i spetsen gjort allt för att frälsa hans unga liv.

Domen mot honom är vag. Man har inte kunnat fälla honom för häststölderna, men han har nu att värja sig mot andra anklagelser och bevisa att han ej är någon tjuv.

Att bli misstänkt för "tyffueri" var en allvarlig belastning denna tid och göingepågen från Bjära ligger illa till, men det som slutligen faller honom är samröret med Niels Torlassön, vars rövarband farit fram med rov och övervåld och värre gärningar i flera hänader. Bents kan inte fria sig från misstanken att han tillhört rövarena. Och det blir hans död. Galge och gren väntar honom. Vi känner inte längre alla detaljer kring Bents sista dagar, men senare detta år (1647) blir fadern Mogens i Bjära dömd att till kronan böta 15 daler för att han låtit begrava sonen.